

Meediapädevus: õige ja vale info eristamine

Töötoa eesmärk on arendada meediapädevusi, sh õppida leidma ning muust eristama usaldusväärset infot.

Õpiväljundid

- Õpib, mis on noorteinfo ja kust seda leida.
- Arendab kriitilise mõtlemise oskust valeuudiste ja tõestamata info analüüsimise kaudu.
- Õpib erinevaid meediaga seotud käibel olevaid mõisteid, sh pseudoteadus ja selle olemus.
- Õpib leidma usaldusväärset infot ja kasutama erinevaid otsingumootoreid.
- Mõistab, miks on tõestamata ja väära info jagamine ja teadmatult kasutamine ohtlik.

Sihtgrupp
13-17

Aeg
65 min

Ettevalmistus

- Tutvu noorteinfo töötubade üldjuhendiga ning tee vajalikud ettevalmistused.
- Kohanda töötuba vastavalt sihtgrupile ja keskkonnale (füüsiline vs virtuaalne).
- Valmista ette Padleti tahvel (lisa sinna ülesanded, allikad jms).
- Prindi välja ja valmista ette töötoa juurde kuuluvad mõisted ja selgitused (vt Lisamaterjalid) või lisa need Google Jamboardile.
- Uuri ja tee selgeks töötoaga seotud mõisted (vt Lisamaterjalid).
- *Lisaülesande ettevalmistus (soovi korral):* valmista ette kogum õigete uudiste ja kogum valeuudiste pealkirju.

Sissejuhatus (15 minutit)

Teeviit ja noorteinfo

Töötoa teemaks on tõestatud info ja tõestamata info olemus ja eristamine. Valik küsimusi sissejuhatuseks:

- Mis on noorteinfo?
- Kas näiteks vandenõuteooriad ja horoskoobid on usaldusväärne info, mida noored vajavad? Miks?
- Mis eristab kinnitatud õiget infot meelelahutuslikust teabest?
- Mis on „kollane ajakirjandus“ ja kas seda tasub usaldada, miks?

Tutvusta [noorteinfo](#) olemust ja põhimõtteid.

Palu osalejatel tutvuda Teeviida kodulehega ning otsida näiteid ja tõestusi, et seal jagatakse usaldusväärset infot. Miks nii arvatakse? Kui osalejatel puuduvad nutiseadmed, vaadake kodulehekülge koos suurel ekraanil.

Töö mõistetega

Jaota laiali väljalõigatud mõisted ja selgitused (vt Lisamaterjalid). Palu osalejatel koostööna leida õige mõiste juurde õige selgitus. Pärast harjutust uuri, millised sõnad olid osalejatele varasemalt teada ning mis üllatas. Vajadusel selgita mõisteid veel.

Veebitöötoa korral valmista mäng ette Google Jamboardil, kus mõisted on üht värvi märkmepaberitel ning selgitused teist värvi. Anna ligipääs märkmepabereid lohistada kas ühele noorele või tee seda ise arutelu põhjal.

Lisaülesanne: Tõese info eristamine valeuudistest

Ruumis on kujutletav skaala, mille ühes otsas on tõene uudis, teises valeuudis. Loe ette erinevaid meedias esinenud aktuaalseid pealkirju. Pealkirjad võiksid soovituslikult olla päevakajalised.

Allikaid valeuudistele: näiteks Telegram, Perekool ja/ või otsides märksõnadega „kollane ajakirjandus“ ja „valeuudised“.

Allikad tõesetele uudistele: Eesti professionaalsed meediaväljaanded: [ERR](#), [Õhtuleht](#), [Postimees](#), [Eesti Ekspress](#) ja [Äripäev](#). Lisaks [Sirp](#), ministeeriumide kodulehed ja ajakirjad nagu Imeline teadus, Ajalugu jne.

Küsi pärast iga küsimust valiku põhjendust. Ütle ka koheselt, kas tegemist oli valeuudise või õige uudisega ning kust allikast info pärineb.

Uudiste pealkirju juhendmaterjalis ette ei ole antud, kuna päevakajalisus muutub pidevalt.

Veebitöötoa korral kasutage arvamuse väljendamiseks kas Zoomis kaht erinevat reaktsiooni või käe tõstmise varianti (kes arvavad, et see uudis on tõene, tõstke käsi).

Sisuosa (60 minutit)

Infoplakati ja ülesande loomine

Jaga osalejad nelja gruppi kasutades mõnda vabalt valitud mängu või lihtsalt “neljaks loe” meetodit.

Veebitöötoa korral loo Zoomis *breakout rooms*id nii, et tekiksid suvalised meeskonnad.

Iga grupp saab ühe teema, mille kohta tuleb luua infoplakat - näiteks Canvas, Miros või Adobe Sparkis ning üks lühike ülesanne/ mäng, mida pärast kogu grupe läbi viia. Selleks on aega 30 minutit.

Teemad on:

1. Mis on meediapädevus?
2. Kuidas tunda ära valeuudis, sh pseudoteadus?
3. Mis on infosõda ning kuidas selles orienteeruda?
4. Kuidas kasutada Google'i otsingumootorit ja kust leida teaduslikke materjale?

Ülesanne võib olla mõne olemasoleva testi lahendamine, Kahooti viktoriin, artiklite, videote või sotsiaalmeedia postituste analüüsimine või võrdlus vms.

Igal grupil on oma teema tutvustamiseks ja mängu läbiviimiseks 7 minutit.

NB! Lisa Padleti tahvlile või jaga muul viisil lisamaterjalides väljatoodud linke, mida osalejad saavad kasutada oma grupitöös. Kui kasutatakse teisi allikaid, on oluline need ka ära mainida.

Kokkuvõte (15 minutit)

Lõpuringis võib valida reflekteerimiseks ühe või mitu antud küsimustest.

- Palu jagada eelmiste tegevuste kogemusi. Mis üllatas?
- Mis oli info otsimisel keeruline? Mida avastati?
- Kui lihtne on eristada õiget ja valet infot ja mille põhjal seda tehti?
- Milliseid ebausaldusväärseid või kahtlaseid artikleid, videoid ja pilte on sotsiaalmeedias ringlemas?
- Kuidas tead, et need on ebausaldusväärsed?
- Miks võib valeinfo jagamine ja ringlemine olla ohtlik?
- Kuidas valeinfo jagamist vältida ja takistada?
- Milliseid kanaleid ei tasu usaldada ja miks?
- Ütle üks üllatav fakt või/ ja uus teadmine tänasest töötoast, mida edasises infotarbimises meeles pead.

Lisamaterjalid

Õige ja vale info

Kuidas tunda ära valeuudist?

Test: tunne ära valeuudis (sh nipid).

Ohutute valikute teejuht meediamaastikul

Kust saada usaldusväärset teavet?

Desinfo ja infomanipulatsioonid

Märka väärinfot - abiks meediapädevuse arendamisel (Õppematerjal).

Meediapädevus

Mis kasu on meediskirjaoskusest ehk meediataibust?

Meediataip

Suures koguses muutub ka kvaliteetinfo väsitavaks

Kinnituskalduvus

Meediapädevuse nädal 2019 - meediaköök (videod).

Tagasi kooli: Meediapädevuse e-tunnid

Lühidalt meediapädevusest (test).

Postimees: meediapädevus

Infosõda

Infosõjas osaleva inimese ABC (sh plakat).

Küberturvalisus ja infosõda

Otsingumootorite kasutamine

Kiirelt infopädevaks (test).

Otsingutehnikad

Pseudoteadus, vandenõuteooriad

Mis on pseudoteadus ja kuidas seda ära tunda?

Vandenõuteooriad ja libauudised kaotavad meie sideme tegelikkusega

Mõistete allikad

Propagandavõtted

Libastudes libauudistele - propaganda (Õppematerjal)

Milliseid vorme valeinfo võtab ja kuidas see levib?

Kuidas tarbida infot tervislikult: viis lihtsat soovitus

Tajuvead, tagauks valeinfole

Infodeemia

Troll

Tsensuur

Infosõda

Meediapädevuse mõistekaardid (veel valik mõisteid)

Soovituslik vaatamine Netflixis - sari "The Social Dilemma"

PROPAGANDA

Inimeste arvamuste ja käitumise mõjutamise tehnika, mis manipuleerib erinevate sündmuste, nähtuste jm esitamisega – olgu siis sõnas, helis või pildis. Selle kaudu levitatakse ideid eesmärgiga jõuda levitaja soovitud tulemuseni, näiteks ideede omaksvõtmiseni ja vastava käitumiseni. Seda võib teha avalikult, aga ka varjatult ja manipuleerides.

SÜVAVÕLTSING EHK DEEPPFAKE

See mõiste tähendab, et süvaõppe tehnoloogia abil suudab tehisintellekt video- või fotomaterjali põhjal ära õppida inimese liigutused, näiteks suu liikumise ja kõne, ning loob selle põhjal uusi võltsvideosid. Ehk mida rohkem on inimesest veebis pilte või videoid, seda sobivam kandidaat on see isik neile, kes neid luua soovivad.

FILTRIMULL

Sotsiaalmeedias tekkiv infomull, kus inimese otsinguajaloo ning muude tegevuste põhjal loob algoritm kasutaja ümber ühetaolise inforuumi pakkudes üha rohkem ja rohkem vaid seda, mille vastu inimene juba on huvi tundnud. Seda ilmestab näiteks Google'i otsing, kus üks inimene saab sama märksõnaga ühesugused tulemused, teine teistsugused – lähtuvalt inimese personaalsest otsinguajaloost.

TAJUVIGA

Kindlat mustrit järgiv kõrvalekalle loogilisest ja ratsionaalsest otsustusprotsessist, mille tulemusel inimene jõuab ebaloogilistele järeldustele ehk viga selles, kuidas me infot töötleme.

TROLL

Suhtluskanalites tegutsevat varikontot, mille taga olev inimene käitub ebaviisakalt ning provotseerivalt.

TSENSUUR

Ametivõimude järelevalvet erinevate trükiste, teatrilavastuste, isikliku kirjavahetuse ja muu sellise üle, eesmärgiga takistada või piirata võimude jaoks ebasoovitavate ning kahjulike ideede ja andmete levikut.

INFOSÕDA

Propagandavõitlus, kus levitatakse moonutatud või vale infot, et inimesi mõjutada. Eesmärk võib olla ka üldise segaduse tekitamine või kahju tegemine, kuid tavaliselt on peamine inimeste arvamuste muutmine.

INFODEEMIA

Selle sõnaga tähistatakse millegi kohta õige või ka eksitava info kiiret ja laiaulatuslikku levikut, kus segunevad faktid, kuulujutud ja hirmud, mistõttu on keeruline teema kohta olulist infot saada. Termin võttis 2020. aasta alguses taaskasutusse Maailma Tervisehoiuorganisatsioon WHO.